

УДК 343.37(438)

М. В. Хворостяний, ст. викл.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ГОСПОДАРСЬКІ ЗЛОЧИННИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ПОЛЬЩІ

Проаналізовано основні види господарських злочинів існуючих у Кримінальному кодексі Польщі, розглянуті деякі проблеми їх кваліфікації.

Ключові слова: КК Польщі, господарська злочинність, господарський оборот, шахрайство.

Господарська злочинність, багато в чому визначається соціально-економічними ознаками, властивими конкретним державам. У соціалістичних державах, економічна система яких спиралася на суспільну (державну) власність і централізоване планове господарство, до господарських злочинів відносилися діяння, що посягають на основи цієї системи господарювання.

У науці у той час, існувала суперечка між прихильниками “широкого” і “вузького” розуміння господарських злочинів. Так звана “широка концепція” (домінувала в СРСР і інших державах Варшавського договору), відносила до господарських злочинів “усі діяння, що зазіхають на законний плин господарського життя за допомогою замахів на суспільну власність” (Т. Сурґіан) [3, 572]. З крапки ж зору “вузької концепції”, що існувала в більшості капіталістичних країн, до господарських злочинів варто відносити тільки діяння, які порушують господарську діяльність, а не злочини проти майна (С. Гофрон) [3, 573].

Відповідно до “широкої концепції”, що більше спирається на основи політичного розуміння господарських злочинів, у соціалістичній Польщі, було поширене зарахування до них замахів на суспільне майно, правда з указівкою, що вони є господарськими злочинами, хоча такі злочини утримувалися в окремому 30 розділі КК Польщі 1969 році, що називався “Господарські злочини” і містив діяння стосовні до функціонування господарства (виробництво, оборот, реалізація і т. п.).

Таке розуміння господарських злочинів виникло, як представляється, з доктринальних положень, які базувалися на сучасному їхньому господарському устрої, що в підсумку привело до визнання за “господарськими” злочинами і замахів на майно.

У державах же, у яких система господарювання спирається на основи ринкової економіки, існує два основних наукових течії, що визначають господарські злочини. Перше з них зв’язує господарські злочини зі зловживанням довірою особою, що виконує важливі функції в господарській системі. Ця концепція була сформульована ще в 1939 році Э. Сазерлендом і називалася “концепція злочинців у білих комірцях” (White-Collar-Criminals). Вона дозволяє досить чітко вказати на істотну різницю між справами цього типу і справами про звичайні суспільно-небезпечні злочини, такі як крадіжка, розбій, скупка краденого і т. д. [3, 573].

Злочинці, що вчиняють господарські злочини, найчастіше належать до вищих шарів суспільства (директори фірм, менеджери, усякі господарські контролери тощо). У своїй діяльності вони не застосовують насильство, а вчиняють тільки махінації, що мають видиму легальність і вчиняються шляхом різних методів корупції,

а жертвами їхньої діяльності є, як правило, не окремі особи, а широке коло громадян або загальний господарський інтерес.

Спрямована на злочинця (суб'єктивна) концепція господарських злочинів, що і понині функціонує в Америці та європейських державах, визнана недостатньою. Вже в 1932 році, було сформульовано об'єктивну концепцію господарських злочинів і господарського кримінального права. З погляду цієї концепції господарське кримінальне право — це сукупність кримінально-правових норм, що мають своїм завданням загальну охорону економіки або деяких її галузей чи підрозділів.

Як видно проблема господарських злочинів у Польщі надзвичайно складна, а протистояння і попередження цих злочинів вимагає регулювання цієї проблеми в багатьох правових актах [3, 574].

Злочини проти господарського обороту містяться в Розділі 36 КК Польщі 1997 року, при цьому не можна не віднести до господарських, злочини, що містяться й у Розділі 37 КК Польщі “Злочини проти грошового обігу”.

Переходячи до більш детального розгляду окремих видів господарських злочинів слід насамперед звернути увагу на прийнятий у Польщі Закон від 12. 10. 1994 р. “Про охорону господарського обороту” який ввів поняття злочину “зловживання довірою”, що замінила арт. 217 КК Польщі 1969 р., що передбачала відповідальність за “безгосподарність на шкоду суспільному майну і суспільній економіці” [7]. Положення цього закону, знайшли своє відображення в новому Кримінальному кодексі Польщі 1997 р. Зловживання довірою є індивідуальним злочином. Згідно арт. 296 КК Польщі, його суб'єктом може бути будь-яка особа, що займається майновими справами або господарською діяльністю. Підставою цього злочину може бути правове розпорядження, розпорядження відповідного органа або цивільно-правова угода.

Суб'єктом злочину **зловживання довірою** може бути також особа, що займається господарською діяльністю у відношенні чужої речі (рахунка), або в чужому. Це означає, що не є суб'єктом цього злочину особа, яка займається господарською діяльністю у свою користь і на свій рахунок (напр. орендар), а також особа виконуюча трудовий договір (wyrok SN z 21. 3. 1969 r., OSNPG 1969, poz. 139).

Зловживання довірою, вважається закінченим злочином з моменту заподіяння значної шкоди особі, щодо майна якого злочинець повинний був діяти. Необхідно також установлення причинного зв'язку між дією або бездіяльністю злочинця і шкідливих наслідків, що наступали, у виді майнової шкоди.

Сучасне поняття шкоди дає арт. 115 §5 і §6 КК Польщі 1997 року, що за допомогою двохсоткратного і тисячократного розміру мінімальної заробітної плати визначає відповідно “значну” і “велику” вартість майна, і вказує, що це стосується так саме розміру шкоди (арт. 115 §7 КК). Це має своєю метою об'єднання практики, хоча такий підхід може бути дискусійним.

Суб'єктивна сторона даного злочину виражається в навмисній провіні й у формі прямого або непрямого наміру.

Закон передбачає також кваліфікований вид даного злочину в тому випадку, якщо злочинець діяв з метою одержання майнової вигоди (арт. 296 §2 КК), тобто хотів одержати її для себе або для третьої особи. При цьому необхідний безпосередній намір спрямованого характеру. Іншим кваліфікованим видом є заподіяння майнової шкоди у великих розмірах (арт. 296 §3 КК). Йдеться про велику шкоду, що відповідно до арт. 115 §6 і §7 КК перевищує тисячократний розмір мінімальної заробітної плати на момент вчинення злочину.

Шахрайство в господарському обороті розділяється в Польському кримінальному законодавстві на кілька видів, насамперед — це шахрайство в кредитній сфері, у сфері різних дотацій, у сфері державних і суспільних замовлень, у сфері страхування, у сфері обігу капіталу і торгівельне шахрайство.

Перехід до ринкової економіки в Польщі дав багато можливостей для нелега-

льних операцій, у тому числі, для господарського шахрайства. Положення Кримінального кодексу 1969 не могли протистояти шахрайським операціям, які були спрямовані на охорону іншої, центральної, системи господарювання. Особливо безпомічними виявилися положення арт. 205 КК про шахрайство, у якому відповідальність за цей злочин наставала тільки після того, як було доведено, що злочинець діяв з метою одержання майнової вигоди, що в більшості випадків неможливо.

З досліджень стало ясно, що саме банки роблять найбільші, багатомільйонні операції неправомірного (шахрайського) характеру стосовно кредитів і т. п. Дані операції відбуваються, як правило, на користь визначених фізичних осіб або на користь визначених підприємств, часто фіктивних.

У 1994 році був прийнятий, закон “Про охорону господарського обороту”, який був реакцією на різке збільшення “кредитного шахрайства” та розроблявся на підставі тоді ще проекту нового Кримінального кодексу Польщі.

Об’єктом арт. 297 КК є суспільні відносини у сфері кредитних гарантій, дотацій, державних і суспільних замовлень. Охороні за цим артикулом підлягає правильне і законне функціонування вищевказаних інститутів з тими цілями, яким повинні служити і, відповідно до яких були засновані.

Останнім з цих інститутів є суспільні і державні замовлення — це вихідні із суспільних коштів (державних бюджетних одиниць, територіального самоврядування, цільових фондів і т. п.) замовлення на будівельні роботи, доставку або визначені послуги [8].

Об’єктивна сторона описуваного діяння обмежена двома способами: підробка або представлення фальшивих, або таких які містять неправдиві дані документів і складання неточних письмових свідчень. Документом згідно з арт. 115 §14 КК є будь-який предмет, що є доказом якого-небудь права, правовідносин або інших обставин, що мають правове значення.

Об’єктивні ознаки шахрайства в господарському обороті складаються з представлення фальшивих або стверджуючих помилкові зведення документів або фальшивих зведень. Одержання банківської позички, кредиту, кредитової гарантії, дотації і т. п. не є обов’язковою ознакою злочину. Законодавець переніс момент закінчення злочину на більш ранню стадію в порівнянні зі звичайним шахрайством. Таким чином, цей злочин має, згідно з Польським кримінальним законодавством, формальний склад.

Польський кримінальний закон передбачає також відповідальність того, хто всупереч покладеного на нього обов’язку, не повідомив відповідний орган про виникнення обставин здатних мати вплив на призупинення або обмеження величини кредитові, банківської позички, дотації і т. д. (арт. 297 §2 КК). Під відповідним органом розуміється той, котрий, визнав кредит, дотацію і т. п.

Арт. 297 §3 КК, передбачає звільнення від відповідальності злочинця, що після здійснення злочину, або до початку виробництва в справі добровільно запобіг використанню кредитові, гарантії кредитові, дотації і т. д. або задовольнив домагання потерпілого. “Запобіг використанню” означає неотримання кредитові, або його повернення перед використанням, не використання кредитної гарантії, дотації і т. д. Якщо ж мова йде про задоволення домагань потерпілого, те таке положення про безкарність має своєю метою інтереси потерпілого, і може мати більше практичне значення.

Варто вказати, що використання фальшивого документа, є тільки коштами для досягнення визначеної мети зазначеної в арт. 297 §1 КК.

Згідно з положеннями арт. 298 §1 КК Польщі покаранню підлягає той, хто з метою одержання відшкодування, що виходить з договору про страхування, провокує випадок, що є підставою для виплати такого відшкодування. У даному випадку кримінальний закон Польщі переносить момент закінчення злочину на ще більш ранню стадію, що відповідає готуванню при здійсненні звичайного шахрайства.

Об'єктом даного злочину є суспільні відносини, пов'язані з нормальним функціонуванням інституту страхування, а також господарські інтереси страхових установ.

Заборонена поведінка при даному діянні це здійснення вищеописаних дій з метою одержання страхового відшкодування. Цей злочин є навмисним. Поведінка злочинця може укладатися, наприклад, у спаленні застрахованого будинку, підпалі магазину з застрахованим товаром, у сприянні знищенню або крадіжці автомобіля і т. п. Такі дії підпадають під ознаки й інші злочини, як ті знищення речі (арт. 288 §1 KK), крадіжка зі зломом (арт. 279 KK).

В усіх цих випадках є підстава для кумулятивної (по сукупності) кваліфікації злочинів, якщо діяння було зроблено з метою одержання відшкодування.

Арт. 298 §2 KK Польщі передбачає звільнення від відповідальності злочинця, що зробив дане шахрайство, що перед початком виробництва в справі добровільно запобіг виплаті страхового відшкодування шкоди.

Далі варто розглянути питання відповідальності **за шахрайство в сфері обороту цінних паперів**. Однією з найважливіших передумов нормального функціонування обороту цінних паперів є правдивість і точність інформації, що стосується фінансового становища суб'єкта, що ввів цінні папери в обіг.

Публічний обіг цінних паперів у Польщі регулюється законом від 21. 08. 1997 р. "Право про публічний обіг цінних паперів". Цей закон визначає відповідальність емітента цінних паперів за надання помилкової інформації або приховання інформації, що має істотне значення в публічному обороті цінних паперів [9].

Набагато ширше регулює відповідальність за дані злочини арт. 311 KK Польщі, що охороняє також **непублічний оборот цінних паперів**. Він установлює кримінальну відповідальність за поширення в документації, пов'язаної з оборотом цінних паперів, помилкової інформації або приховання правдивої інформації про майнове положення оферента. Мова тут йде про інформації, що має істотне значення для правильної оцінки вартості тихнув або інших цінних паперів, а також про підвищення або зниження попиту на них.

Для суб'єктивної сторони необхідно, щоб суб'єкт знав, що розповсюджувана інформація є помилковою або що має місце приховування правдивої інформації, і що це може ввести в оману набувачів або продавців цінних паперів.

Кримінальний кодекс Польщі 1969 року передбачав відповідальність за шахрайство в сфері торгівлі, що укладається в обмані покупців при продажі товарів і наданні послуг щодо кількості, ваги, міри, якості, ціни і т. п. (арт. 225 §1 KK).

Діючий кримінальний кодекс Польщі 1997 не передбачає окремих форм торговельного шахрайства, кримінальна відповідальність настає на підставі загальних положень, що утримуються в арт. 286 §1 KK.

Суб'єктом **торговельного шахрайства** може бути будь-як особа, що продає товар або надає послуги. Діяння злочинця повинне бути навмисним, а намір прямо, тобто позначка — це одержання майнової вигоди для собі або кого-небудь іншого.

Шахрайство має матеріальний склад, тобто закінченим воно визнається з моменту одержання належної суми за товар, виконання послуги і т. п. Невірним слід визнати положення, передбачене в постанові Вищого суду Польщі від 23. 12. 1971 р. (OSNKW 1972, roz. 44), про те, що виставлення на загальний огляд, з метою обману покупця, товару з ціною більш високою, ніж встановлена законом, є здійсненням, а не спробою шахрайства. Очевидно, що це не відповідає сучасності, у якій ціни установлює вільний ринок, а торговельна фірма винна керуватися його принципами, для того, щоб утриматися на ринку в умовах конкуренції.

Використання підроблених або перероблених вимірювальних інструментів у господарському обороті є злочином урегульованим арт. 315 §2 KK.

Арт. 350 § 1 KK Польщі передбачає відповідальність за **зрив або утруднення публічних торгів** на шкоду власника майна або особи або організації, на користь якої проводяться ці торги.

Об'єктом охорони в даному випадку є не тільки суспільні відносини по охороні інтересів власника майна, що є об'єктом торгів, або й осіб, на користь яких проводяться торги, а також правильна реалізація і дотримання правил публічних торгів.

Заборонене діяння виявляється у зриві або утрудненні публічних торгів, або вступ у змову з метою заподіяння шкоди особі або організації на користь, який проводяться торги.

Зривом визнається створення ситуації, при якій торги не відбудуться (напр. поширення помилкової інформації, введення в оману і т. п.). Утрудненням у свою чергу визнається таке поведіння злочинця, що негативним образом впливає на торги (напр. зменшення шляхом введення в оману кількості учасників, і т. п.).

Моментом закінчення даного злочину є початок здійснення вищевказаних дій, настання шкідливих наслідків не обов'язково. Суб'єктивна сторона при цьому винна укладатися в меті одержання матеріальної вигоди, або для собі, або для інших осіб.

Відповідальність за даний злочин настає за заявою потерпілого, за винятком випадків, коли потерпілим є Державна Скарбниця.

Закон від 1994 р. "Про охорону господарського обороту" (арт. 6-8) увів норми, що охороняють інтереси кредитора, аналогічні тим, що передбачав КК 1932р. У свій час законодавець Народної Республіки Польща вважав такого роду норми непотрібними, тому що економіка тієї години була побудована на таких основах, що виключали банкрутство (нерентабельні підприємства просто дофінансовувалися з бюджету держави).

Положення арт. 301 §2 і 3 КК Польща 1997 року передбачає відповідальність за **доведення особи до неплатоспроможності** особою, що є боржником декількох кредиторів. Такий стан визначається поняттям банкрутства. Даний злочин має матеріальний склад, його наслідки виражаються в неспроможності або неплатоспроможності.

Законодавчою умовою відповідальності є ті, що злочинець повинний бути боржником декількох кредиторів. Трохи, означає трьох і більш.

У випадку погрози інтересам двох або одного кредитора передбачене положення про задоволення інтересів хоча б одного з них.

Реагуючи на випадки, що відбуваються на практиці, законодавець передбачає в арт. 301§1 КК Польщі особливу форму "**фальшивого банкрутства**" у виді створення на підставі законодавчих положень нової господарської одиниці і перекладові на неї складових частин свого майна, унаслідок чого злочинець зриває або обмежує задоволення інтересів кредиторів. Дана конструкція є на сьогоднішній день дискусійної. Незрозуміло, навіщо говоритися про створення нової господарської одиниці, тому що начебто переклад майна на користь вже існуючої одиниці є некарним. Більш того, діяння цього типу не має нічого загального з банкрутством і повинні кваліфікуватися на підставі розпоряджень про зрив і обмеження задоволення інтересів кредиторів, про що буде сказано нижче.

В розділі 37 Кримінального кодексу Польщі передбачена відповідальність за **підробку грошів, цінних паперів, урядових знаків і мір виміру**, а також уведення цих предметів в оборот. Предметом охорони даних положень є також виступаючі в ринковій системі цінні папери, тобто папери, уповноважуючі на одержання грошових коштів, або утримуючі зобов'язання по виплаті кредитів, позичок і т. п.. Згідно з вимогами Конвенції про боротьбу з підробкою грошів і оборотом фальшивими коштами оплати, кримінально-правовій охороні підлягають як польські, так і іноземні кошти оплати або інші документи, уповноважуючі на одержання грошових торб (чеки, кредитні карти і т. п.).

Навмисна підробка грошей, інших засобів оплати або цінних паперів карається позбавленням волі від 5 до 25 років (арт. 310 §1 КК) У випадку здійснення даного злочину в незначних розмірах передбачена можливість зм'якшення покарання (арт 310 §3).

Сутність цього злочину укладається в підробці або переробці грошей, інших коштів оплати або цінних паперів. Під підробкою варто розуміти створення фальсифікату, що імітує справжній предмет. Переробкою, у свою чергу є здійснення змін на справжньої банкноті, монеті, іншому коштах оплати або цінному паперу, що найчастіше укладаються в переказі їм виді грошів або документа більшої вартості.

Згідно з арт. 310 §1 KK для визнання злочину закінченим, не обов'язкове здійснення вищевказаних дій з метою введення підроблених або перероблених грошів або інших коштів оплати в оборот. Також для кваліфікації злочину не є істотним, які кошти застосував злочинець, досить самого факту підробки або переробки (wyrok SN z 1. 02. 1988 r., OSNPG 1989, poz. 9).

Нарівні з навмисним введенням в оборот грошей або інших засобів оплати існує також їхнє укриття, перевезення, переклад, пересилання, приймання, допомога в збуті або укритті, при цьому злочинець повинний діяти з метою введення зазначених предметів в оборот (арт. 310 §2).

Література

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* — Офіційний інтернет — сервер “*Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*”. (www.sejm.gov.pl)
2. *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 278-363* niđ. ред. A. Zolla — Kraków, 1999. — 978 s.
3. *Andrzej Marek. Prawo karne.* — Warszawa, 2001. — 705 s.
4. *Kodeks karny. Opracowanie: Henryk Jablonski* — Skierniowice, 2001. — 326 s.
5. *Уголовный кодекс Украины. Комментарий / Под ред. Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова.* — Харьков, 2002. — 960 с.
6. *Ustawa z 16. 11. 1994 r. “O ochronie obrotu gospodarczego”.* // *Dz. U.* — 1994 r. — N 126, poz. 615.
7. *Ustawa z 10. 6. 1994 r. O zamowieniach publicznych* // *Dz. U.* — 1994. — No. 76. — Poz. 344.
8. *Ustawa z 1. 08. 1997 r. “Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi”* // *Dz. U.* — 1997. — No 118. — Poz. 754.

М. В. Хворостяный

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО УГОЛОВНОМУ ПРАВУ ПОЛЬШИ

В Польше, как и во многих других странах, сегодня очень остро стоит проблема борьбы с преступлениями в сфере хозяйственной деятельности. Это привело польского законодателя к созданию очень широкого круга уголовно-правовых норм, регулирующих ответственность за описанные преступления, к правовой системе, которая наиболее эффективно может бороться с ними.

Ключевые слова: УК Польши, хозяйственная преступность, хозяйственный оборот, мошенничество.